

Варенко Т. К.

м. Харків

АКСІОЛОГІЧНА ТОЛЕРАНТНІСТЬ ЯК ПРОФЕСІЙНО-ОСОБИСТІСНА ЯКІСТЬ ВЧИТЕЛЯ

У статті розкрито сутність поняття аксіологічної толерантності вчителя. Визначено, що виявлення педагогом аксіологічної толерантності передбачає сформованість в нього здатності до терпимості в ціннісному плані задля успішної взаємодії з вихованцями, а також умінь грамотно проводити роботу щодо коригування їхніх соціально шкідливих ціннісних орієнтацій. Виділено організаційно-педагогічні умови, які забезпечують її ефективне формування у студентів вищих педагогічних навчальних закладів.

В статье раскрыта сущность понятия аксиологической толерантности учителя. Определено, что проявление педагогом аксиологической толерантности предусматривает сформированность у него способности к терпимости в ценностном плане ради успешного взаимодействия с воспитанниками, а также умений грамотно проводить работу по поводу корректировки их социально вредных ценностных ориентаций. Выделены организационно-педагогические условия, которые обеспечивают ее эффективное формирование у студентов высших педагогических учебных заведений.

В умовах подальшої демократизації суспільства кожна особистість набуває не тільки більше прав і можливостей щодо реалізації власних інтересів і потреб, але і більше громадянських обов'язків, пов'язаних із необхідністю розбудовувати відносини з іншими людьми на засадах соціального партнерства, взаємоповаги й толерантності. Оскільки вчителю належить провідна роль у вихованні підростаючого покоління, він має бути взірцем такої поведінки для вихованців. Ураховуючи цей факт, багато сучасних науковців присвячують свої дослідження вивченню проблеми формування в майбутнього вчителя такої необхідної якості, як толерантність.

Установлено, що сутність толерантності як принципу педагогічної взаємодії розкрито у працях Р. Бернса, В. Біблера, О. Дубасенюк, О. Клепцової, В. Колошина, Ю. Тодорцевої, Р. Штейнера та ін. Психологічні основи формування толерантності особистості обґрунтовано в наукових доробках Є. Макарова, В. Петрицького, Г. Солдатової та ін. Роль толерантності у процесі набуття людиною особистісної цілісності висвітлено в дослідженнях О. Асмолова, Г. Балла,

М. Бахтіна, Є. Казакова, О. Леонтєва, В. Тишкова та ін. Проведені також дослідження щодо формування в особистості окремих видів толерантності: комунікативної (В. Бойко, А. Скок), етнічної (О. Грива), міжетнічної (Н. Лебедєва, О. Лункова), соціально-психологічної (В. Москаленко, А. Реан), соціальної (І. Гриншпун), політичної (А. Жадан) та ін.

Нами визначено, що однією з необхідних професійно-особистісних якостей для вчителя є аксіологічна толерантність. Актуальність дослідження проблеми формування в майбутнього вчителя толерантності такого виду зумовлена, з одного боку, її науковою значущістю, а з іншого – недостатньою розробкою в педагогічній теорії та практиці.

Метою статті є розкриття сутності аксіологічної толерантності вчителя та виділення організаційних умов її формування у студентів вищих педагогічних навчальних закладів.

З'ясуємо, як трактується поняття толерантності в довідковій літературі. Так, у сучасному словнику іноземних слів під толерантністю (лат. – *tolerantia*) мається на увазі «терпимість, терпіння, сталість, витривалість, поблажливість до чогось, здатність переносити несприятливий вплив» [6]. В одному з енциклопедичних словників толерантність визначається як: 1) імунологічний стан організму, його здатність переносити негативні впливи з боку певних чинників; 2) терпимість до чужих думок, вірувань чи поведінки [5]. На думку С. Ожегова, толерантність виявляється через терпляче ставлення до будь-чого [3].

У педагогічних словниках толерантність визначається як: 1) терпимість, витривалість, психічна сталість за наявності фрустраторів і стресорів; терпимість до різних поглядів, неупередженість щодо оцінки людей та подій [7, с. 290]; 2) відсутність чи послаблення реагування на будь-який несприятливий фактор через зниження чутливості до його впливу, терпимість [2]. За В. Петрицьким, поняття «толерантність» використовується в таких основних значеннях: 1) як терпимість однієї людини до іншої, незважаючи на неподіляння нею її поглядів, смаків, вчинків, стилю поведінки, способу життя тощо; 2) як визнання особою права на існування в іншого суб'єкта власних переконань, точок зору, смаків і т. ін., які відрізняються від її власних об'єктів переваг; 3) як внутрішня усвідомлена терпимість людини, яка ґрунтується на моральній емпатії [4]. Загалом у сучасній педагогіці найбільш уживаним значенням поняття «толерантність» є таке: це готовність сприймати та прийняти інших людей з усіма їхніми характерними якостями і властивостями, взаємодіяти з ними на засадах взаємоповаги і згоди, сприяти їхньому особистісному самовиявленню й всебічному розвитку.

У контексті дослідження доцільно також визначитися із сенсом понять «аксіологія» та «цінності». Так, під першим із них мається на увазі теорія цінностей, що з'ясовує якості та властивості певних предметів чи

явищ у світлі їхньої здатності задовольняти певні потреби людей [8]. Як встановлено, цінності – це будь-який об'єкт (в тому числі й ідеальний), який має життєве важливе значення для певного суб'єкта (окремої людини, деякої спільноти чи людства взагалі) [7, с. 869].

З урахуванням вищенаведених поглядів науковців нами було введено поняття «аксіологічна толерантність». Вважаємо, що толерантність такого виду виявляється через терпимість особи до ціннісних пріоритетів іншого суб'єкта, визнання їх права на існування, а також через вираження нею прагнення зрозуміти позитивну значущість цих ціннісних домінант та прийняти її. Важливо відзначити, що всі особистісні цінності мають суб'єктивно-об'єктивний характер. Дійсно, з одного боку, вони не можуть існувати й розглядатися безвідносно певних людських потреб і оцінок, які значно відрізняються в різних людей. З іншого боку, всі потреби й оцінки особи мають певний об'єкт, тобто те, на що вони спрямовані [1, с. 5, 6].

Зрозуміло, що розбудова людиною індивідуальної життєвої траєкторії передбачає пошук нею власних ціннісних орієнтирів, сенсів, які найбільшою мірою відповідають її прагненням і очікуванням. Тому наявність в різних індивідуумів ціннісних пріоритетів, які суттєво відрізняються між собою, є цілком природною. Важливо також відзначити, що розвиток людини необхідно сприймати як синергетичну систему. Дійсно, на кожному окремому етапі його подальший перебіг залежить від впливу значної кількості різноманітних факторів, зокрема і від того, які ціннісні домінанти стали для індивідуальності в цей час ключовими. У свою чергу, різноманіття ціннісних позицій у різних суб'єктів зумовлює необхідність формування в кожного з них аксіологічної толерантності як необхідної передумови можливості організації успішної взаємодії будь-якої особистості з іншими людьми, розбудови результативного діалогу з ними.

Особливо важливою ця якість є для вчителя, який має бути підготовленим до реалізації успішного співробітництва з учнями, забезпечення оптимальних умов для їхнього особистісного зростання. Утім важливо відзначити, що аксіологічно толерантна поведінка вчителя не передбачає виявлення ним байдужого ставлення до стану сформованості особистісних цінностей учнів. Навпаки, демонструючи повагу до переконань, ідеалів, життєвих цілей, обраного способу життя й поведінки вихованців, педагог водночас має здійснювати ефективний вплив на ціннісну сферу кожної учня. Адже педагогічними засобами важливо забезпечити, щоб аксіологічні пріоритети кожного учня, які визначають загальний напрям його життєвої активності, набули соціально значущого характеру.

Отже, виявлення вчителем аксіологічної толерантності передбачає сформованість в нього не тільки здатності до терпимості в аксіологічному плані задля взаєморозуміння й успішної взаємодії з вихованцями, але і

умінь грамотно проводити роботу щодо коригування соціально шкідливих ціннісних орієнтацій учнів. Оскільки толерантність такого виду є необхідною для вчителя професійно-особистісною якістю, під час організації навчально-виховного процесу у вищому педагогічному навчальному закладі викладачам важливо забезпечувати цілеспрямоване її формування у студентів.

У ході проведення дослідження нами було висунуто припущення, що формування толерантності в майбутніх учителів під час здійснення їхньої професійної підготовки буде відбуватися більш ефективно за таких організаційно-педагогічних умов:

1) забезпечення оволодіння студентами знань про сутність аксіологічної толерантності як соціально-педагогічного феномена, а також уміннями й навичками толерантної педагогічної взаємодії;

2) дотримання викладачами у процесі спілкування зі студентами принципу аксіологічної толерантності, демонстрування ними зразків відповідної поведінки;

3) творче використання доробок передового педагогічного досвіду з питань формування аксіологічної толерантності у студентів педагогічних ВНЗ.

Упровадження кожної з цих умов вимагало відповідного методичного супроводу. Так, відповідно до змісту першої умови, під час організації аудиторної й позааудиторної навчальної діяльності студентів забезпечувалося опанування ними таких теоретичних положень: аксіологічна толерантність виявляється через здатність особистості виявляти терпимість до персональних цінностей інших людей, поважати їхній вибір; аксіологічна толерантність є одним із показників професійної придатності вчителя; формування аксіологічної толерантності вимагає засвоєння особою відповідних теоретичних знань і умінь. Для забезпечення опанування студентами цими знаннями і вміннями застосовувалися різноманітні методи та форми навчальної роботи. Так, проводилися лекції, бесіди, дискусії на відповідну тематику, ціннісно забарвлені тренінги й рольові ігри, організовувалося індивідуальне й колективне розв'язання проблемних завдань, зміст яких пов'язаний з аналізом типових ситуацій із шкільного життя, тощо. Засвоєні майбутніми фахівцями знання і вміння з питань аксіологічної толерантності пізніше закріплювалися, відпрацьовувалися під час проходження ними педагогічної практики.

Друга з визначених умов орієнтувала викладачів на ретельне переосмислення власної поведінки у світлі вимог аксіологічної толерантності, планування й реалізації на заняттях конкретних цілей, пов'язаних з реалізацією цього принципу. Стимулюючи формування аксіологічної толерантності у студентів, викладачі намагалися рефлексивно оцінювати власні професійні дії в цьому плані та вносити за необхідністю певні зміни в педагогічне спілкування.

Реалізація третьої умови спрямовувалась на творче використання доробок передового педагогічного досвіду з окресленого питання. Для цього збирався банк відповідних даних, до якого заносилася цінна для викладачів інформація про те, за допомогою яких авторських методик, крім і коли здійснювалося успішне формування в майбутніх учителів аксіологічної толерантності, організовувалися науково-методичні семінари й конференції з відповідної тематики. Педагогам також рекомендувалось регулярно відвідувати заняття інших викладачів, під час яких вони могли обмінюватися цікавими ідеями щодо розв'язання окресленої проблеми.

Перспективи подальшого дослідження пов'язані з конкретизацією впровадження визначених педагогічних умов.

Цитована література:

1. Клепцова Е. Ю. Психология и педагогика толерантности : учебн пособ. / Е. Ю. Клепцова. – М. : Акад. проект, 2004. – 176 с.
2. Коджаспирова Г. М., Коджаспиров А. Ю. Словарь по педагогике. – Москва : МКЦ «МарТ», Ростов н / Д : Издательский центр «МарТ», 2005. – С. 354.
3. Ожегов С. И. Толковый словарь русского языка / Под ред. Н. Ю. Шведовой. – М. : Рус. яз., 1980. – С. 824.
4. Петрицкий В. А. Толерантность – универсальный этический принцип // Известия СП лесохозяйственной академии. – Спб., 1993. – С. 139-151.
5. Советский энциклопедический словарь. – М. : Рус. яз., 1990. – С. 876.
6. Современный словарь иностранных слов. – М. : Рус. яз., 1993. – С. 587.
7. Современный словарь по педагогике / сост. Рапацевич Е. С. – Мн.: «Современное слово», 2001. – С. 790.
8. Соціальна філософія : короткий енциклопедичний словник / Заг. ред і укл. : В. П. Андрущенко, М. І. Горлач. – Київ-Харків : ВМП «Рубікон», 1997. – С. 18.